

Informationskompetence- og kvalitetsudvikling i uddannelsessystemet i Norden

Nordisk sommarskola för informationskompetens (IK) 2005

Af Claus Bjerg

På konferencen var der fokus på studenter-aktivering i alle undervisnings- og vejledningsmæssige sammenhænge, herunder bibliotekernes brugeruddannelse og arbejde med udvikling af de studerendes informationskompetencer.

Claus Bjerg

cand.scient.bibl.

CVU Midt Vest Viborg-Seminarieret

cbj@cvmidvest.dk

Omkring brugeruddannelsen blev der fremhævet en undervisningspraksis, hvor der formidles et overblik (konceptuelt) over informations-søgeværktøjer og informationsøgning, snarere end at der arbejdes med alle mulige detaljer i søgeværktøjer og søgesystemer. Vægten i informationskompetenceundervisningen bør ligge på forståelse af struktur og organisation og på forståelse af, hvordan systemerne fungerer, og denne skal foregå i sammenhæng med de øvrige undervisningsaktiviteter. Dette kan kun ske i kollaboration med ledelsen og underviserne. Traditionel brugerundervisning, som den ofte praktiseres har ingen effekt.

Bologna-processens¹ krav om opstillede kompetencemål for de studerende på alle højere uddannelsesinstitutioner er et væsentligt omdrejningspunkt for alle universitets- og MVU uddannelser, og for arbejdet med at gøre de studerende informationskompetente. Det vil være oplagt for alle uddannelsesbiblioteker at gå i dialog med moderinstitutionens ledelse om udarbejdelsen af kompetencemål

om de intellektuelle kompetencer: evnen til at strukturere egen læring, analyse og kommunikationskompetencer. For CVU'erne i Danmark vil inddragelse af informationskompetenceudvikling være en vigtig del af akkrediteringen til University College², som der arbejdes med i disse år.

Gennem deltagelse i konferencen er jeg kommet til den erkendelse, at informationskompetencebegrebet i pædagogisk/undervisningsmæssig sammenhæng bør anvendes snævrere i form af informationsøgekompetencer. I arbejdet med at støtte de studerendes studie- og undersøgelsesprocesser handler bibliotekarers bidrag til informationskompetenceudvikling om at støtte og udvikle de studerende i processen fra ideudvikling og udarbejdelse af søgetermer i informationsøgning og materialeindhentning – i vurdering af forskellige søgesystemer og søgeværktøjer - til at støtte de studerendes korrekte anvendelse af og præsentation af den indhentede information. Underviserens rolle er at støtte anvendelse af

fagrelevante informationer til det bestemte studieformål og at vurdere disse i fremstillingen og i analysefasen

”Udforskende læring” blev introduceret af professor Kirsti Longa fra Karolinska Institutet, Stockholm. Med udgangspunkt i begrebet ”Inquiry Learning” havde hun det hovedsynspunkt, at bibliotekarer også havde en vigtig rolle i de studerendes undersøgelses- og læreprocesser.

Kernebegreberne refleksion og mentale modeller blev præsenteret. Refleksion forstået som at se på sig selv, at stille spørgsmål til egne handlinger og metoder. Mentale modeller defineret som ”kognitive” strukturer, der styrer opmærksomhed, tolkning, vurderinger og følelser. ”Et budskab betyder forskelligt for forskellige mennesker”. Hun pointerede, at den enkelte i forbindelse med undervisning i informationskompetencer skal gøre sig klart, hvad de studerende skal have ud af at deltage, og man skal gøre sig klart, hvorledes læringen bedst muligt optimeres i disse forløb.

Nordisk forum for informationskompetence (Nordinfo) har afholdt sin 4. sommerskole i Helsingfors 27.6 til 1.7 2005 med deltagelse af 30 bibliotekarer fra universiteter og højskoler (CVU'ere, seminarier, sygeplejeskoler) i hele Norden.

På sommerskolen undervistes i og diskuteres biblioteker, pædagogik og læring og informationskompetencetænkning, som et bidrag til kvalitetsudvikling af uddannelser.

På dette veltillæggte sommeruniversitet havde de finske værter fra Helsingfors Universitet arrangeret spændende foredrag med særdeles kompetente foredragsholdere.

På konferencen deltog

Mette Bye Andersen

Helli Skjærbak

Jens Ingwersen

Claus Bjerg

Annette Skov

Københavns Tekniske Skole

RUC

CVU Midt Vest Viborg-seminariet

CVU Midt Vest Viborg-seminariet

Danmarks Biblioteksskole

Undersøgelsen argumenterer for, at man integrerer informationskompetenceudviklingen i fagene, og med en progression indbygget, så de studerende i løbet af hele uddannelsen udvikler egne informationskompetencer.

Longa understregede, at den enkeltes mentale model, var meget afgørende for det læringsmæssige udbytte i en hvilken som helst undervisningssammenhæng. Et budskab opfattes forskelligt, mennesker opfatter ikke på samme måde, og det er fælles for den kommunikationssituation som undervisning er. De mentale modeller styrer den enkeltes perception, opmærksomhed, følelser, holdninger og vurderinger. I forbindelse med undervisning kan det være en meget god ide kort at diagnosticere og inddrage de studerendes mentale modeller

Det er vigtigt at udvikle kognitiv empati – dvs evnen til at diagnosticere mentale modeller. ”Att kritisk granske de egne mentala modellerna” er en vigtig kompetence for alle studerende i fremtiden.

En anden vigtig ting er at tænke læring socialt, som et samarbejde om fælles mål med såvel undervisere og studerende, hvor alle er aktive aktører. Dette betyder at anvendelse af studentaktiverende metoder som: ”sneboldsmetode” (diskussion i små grupper) til kort diskussion, begrebskort, mind-maps, minut papir og forbudt at notere – senere skrive.

Implementering af disse ting i praksis indebærer:

1. At tage udgangspunkt i de studerendes mentale modeller – stille spørgsmål
2. At undgå at formidle for mange forskellige biblioteksværktøjer og muligheder på en gang
3. At arbejde for at undervisning og vejledning kommer de studerende umiddelbart til gavn (situational motivation). Dette optimeres ved tæt samarbejde med underviserne og studielederen om de fælles mål, der er for de studerendes læring og det fælles mål for udvikling af deres studiemetodiske kompetencer.
4. At de studerende til informationsfaglig vejledning og evt. til undervisningssean- cer er forberedte, så de er optimalt fokuserede på, hvad de skal lære sig.

”Someone else’s job” er overskriften på en svensk landsdækkende undersøgelse om informationskompetenceudvikling på højere uddannelsesinstitutioner som bibliotekar Birgitta Hansson og lektor Ola Rimsten, Örebro Universitet har lavet. Forfatterne understregede på konferencen vigtigheden af en national og lokal implementeringsstrategi for informationskompetenceudvikling. Ansvaret for informa-

tionskompetencer, pædagogisk tænkning og underviser-bibliotekarsamarbejdet indgik i undersøgelsen.

Deres undersøgelse viste, at der på mange uddannelsesinstitutioner i Sverige mangler en placering af ansvaret for arbejdet med de studerendes informationskompetencer, som det kræves i den svenske Høyskole lagen (universitetsloven). Deres undersøgelse viste også, at informationskompetenceudvikling integreres helt klart bedst på mindre uddannelsesinstitutioner, hvor samarbejdet mellem bibliotekarer og undervisere fungerer bedst, blandt andet pga bedre muligheder for personlige kontakter, samarbejde med nøglepersoner som studieledere, studievejledere, vejledere - og i form af deltagelse i fælles kurser, blandt andet om pædagogisk udvikling.

”Grundutbildningens ledningsgrupp, examensansvariga samt programansvariga bör uppvakta av biblioteket. Prefekter är nyckelpersoner – de har stor möjlighet att forma dokument. Programansvarig är den som tar initiativ till kontakt med biblioteket”.

I forhold til de nationale mål (love og bkg), internationale mål, og lokale mål i form af studieordninger, studieplaner og læreplaner er det vigtigt at få en fælles forståelse for disse mål, der som oftest også indeholder mål for de studerendes informationskompetenceudvikling.

Rimsten og Hansson mente, at informationskompetencer skulle forankres i lovgivningen for reelt at blive implementeret i forbindelse med undervisningen. Oftest bruges der andre begreber og termer end informationskompetencer, men det er vigtigt at biblioteket er fokuseret på disse mål, og deres egen rolle i opnåelse af disse mål. Dette kræver, at man prioriterer denne opgave og måske nedprioriterer andre. Målene skal derfor konkretiseres sammen med ledelse og undervisere, således at det er eksplicit, at bibliotekarerne også arbejder for en kvalitetsudvikling af uddannelsen.

Undersøgelsen argumenterer for, at man integrerer informationskompetenceudviklingen i fagene, og med en progression indbygget, så de studerende i løbet af hele uddannelsen udvikler egne informationskompetencer.

Et vigtigt middel i denne proces er, at man blandt andet gennem fælles projekter om studiemetodik og informationskompetenceudvikling for de studerende, når en fælles forståelse, udvikler gode samarbejdsformer og opnår gensidige fordele for såvel undervisere

som bibliotekarer. En anden vigtig ting er, v at man gennem fælles deltagelse i metodiske og pædagogiske kursusforløb, arrangeret af moderinstitutionen, kan opnå gensidig tillid og kendskab til hinandens faglige styrker til gavn for den synergieffekt, der ofte er i tværfagligt samarbejde.

Rimsten og Hansson anbefalede, at hvert enkelt bibliotek prøvede at kortlægge studieforløb, hvor det vil være naturligt at integrere informationskompetenceudvikling. Samtidig var kendskab til og fælles forståelse for studiets og studieforløbenes formål for undervisning ligeledes et væsentligt sted at starte.

”Informella vägar är viktiga som en ingång till samarbete mellan lärare och bibliotekarer. Ett öppet och aktivt förhållningssätt från biblioteket och samarbete med strategiska personer är värdefullt.”

Endvidere skulle den enkelte bibliotekar være opmærksom på at udnytte de forskellige mødepladser i institutionen: kantiner, undervisermøder, vejledermøder, studievejledermøder studiegrupper, projektgrupper og faggrupper og dermed forsøge at skabe tæt kontakt til nøglepersoner. Det vil være væsentligt at forsøge at overbevise ledelsen om det bidrag, som informationskompetencetænkning og -udvikling kan give til en kvalitetsudvikling af studiet – til faktisk at gøre de studerende til bedre studerende og senere til bedre professionelle udøvere af deres fag.

Anne Nevgi, pædagogisk udvikler på Helsingfors Universitet, fremhævede, at underviserens mangeartede opgaver og tidspress ofte gjorde et tæt samarbejde med bibliotekarer om informationskompetencer besværligt. Hun oplevede fra sit arbejde, at mange havde forældede IT kompetencer, havde vanskeligt ved at finde aktuelle forskningsresultater og samtidig havde for lidt tid til egen forskning og udvikling og at man ofte arbejdede alene. Derfor så hun et oplagt samarbejdsfelt om informationskompetencer, om hvordan de studerende bedst kunne støttes i studiearbejdet, og hvordan den enkelte underviser kunne udvikle sine informationskompetencer gennem øget kendskab til mulighederne og samtale om informationsbehov. Gennem tæt samarbejde er det vigtigt at udvikle et ”fælles Sprog” blandt andet gennem deltagelse i samme kurser – dog ikke i biblioteksregi. Regelmæssige kontakter – formelt og uformelt er vigtige.

Den væsentligste faktor for anvendelse af biblioteker er underviseren og dennes omtale af biblioteket som en vigtig ressource for læring.

”Forankring og stilladsering” var overskriften på Ph.D. Kai Halttunens hovedbudskab om, at almindelig brugerundervisning som special designet kursus om bibliotekssystemer, databaser og websteder etc. ikke har nogen effekt. Hans undersøgelse af 65 studerendes udbytte af traditionel brugerundervisning viste ingen effekt og de studerende lærte ikke noget af denne form for undervisning. Forankring og stilladsering (vejledning) er derimod vigtige læringsstrategier til denne form for undervisning. De studerendes læring skal forankres i en for de studerende meningsfuld sammenhæng og kontekst. De studerendes skal arbejde virkelighedsnært, og forskellige aspekter af det, der skal læres, skal anvendes i denne sammenhæng. Dette skal supplere stilladsering, når en vejleder hjælper den studerende med at ”løse” en opgave, den studerende ikke kan udføre alene.

Informationskompetencer – europæisk udvikling

For professor Silje Virkus fra Tallinn Universitet er informationskompetence en måde at lære på og er i sig selv en informationsrelateret kompetence. Kompetencen skal ses i sammenhæng med nye pædagogiske metoder, infor-

mation overload, teknisk udvikling, plagiat og usikker kvalitet af indhentet information.

Hun havde i sin forskning undersøgt opfattelsen af og brug af informationskompetence-tænkningen i distanceundervisningen på mange uddannelser i hele Europa. Informationskompetence forekommer hende at være et alt for omfattende begreb, som mange har svært ved at håndtere intellektuelt, da begrebsapparatet indbefatter såvel holdninger, færdigheder, som processer og viden.

Ud fra sin forskning anbefaler hun, at bibliotekarne og bibliotekerne anvender begrebet snævrere i forståelsen af informationskompetence-færdigheder og arbejder med at støtte og udvikle de studerende i processen fra ideudvikling og udarbejdelse af søgetermer over informationssøgning og materialeindhentning, vurdering af forskellige søgesystemer og værktøjer til korrekt anvendelse og præsentation af den indhentede information.

Lektor Annette Skov, Danmarks Biblioteksskole omtalte på konferencens sidste dag Biblioteksstyrelsens og Niels Ole Pors’ nye undersøgelse: ”Studerende, Google og biblioteker”.

Undersøgelsen fra Danmarks Biblioteksskole og Biblioteksstyrelsen (1600 studerende) viser:

- Google er det foretrukne værktøj til informationssøgning til studiebrug
- Google er ikke en erstatning for biblioteker og anvendelse af informationsressourcer
- Google bruges komplementært og de studerende, der anvender Google mest, også er de flittigste benyttere af uddannelsesbiblioteker.

Den væsentligste faktor for anvendelse af biblioteker er underviseren og dennes omtale af biblioteket som en vigtig ressource for læring. En anden væsentlig faktor er studiemæssige krav til skriftlige arbejder og andre undersøgelsesaktiviteter.

Der er klart mest intensiv informationsressource- og biblioteksbenyttelse på mellemlange videregående uddannelser – her findes de mest intensive biblioteksbrugere.

Læs mere i undersøgelsen som netop i juli 05 er udkommet i en forkortet version (jf. litteraturliste).

Litteraturliste

Halttunen, Kai. (2004). Two information retrieval learning environments : their design and evaluation. Tampere: University of Tampere (Acta Universitatis Tampensis, vol. 1020). [Dissertation consists of introduction and summary of studies (available in PDF) and four original research articles www.uta.fi/~likaha/anre96.html]

Halttunen, Kai. (2003). Students’ conceptions of information retrieval : implications for design of learning environments. Library and Information Science Research, vol. 25 (Issue 3) Autumn 2003, Pages 307-332 . Lokaliseret den 13. September 2005 på World Wide Web [doi:10.1016/S0740-8188\(03\)00032-X](https://doi.org/10.1016/S0740-8188(03)00032-X)

Hansson, Birgitta, & Olle Rimsten (2003). Utbildning i samverkan: informationskompetens vid Örebro universitet? Lokaliseret den 13. september 2005 på World Wide Web: www.oru.se/oru-upload/Bibliotek/CIB/Publikationer/utbildn_samverkan.pdf

Kvalifikationsbeskrivelse af danske uddannelsesgrader. (Bilag til: Mod en dansk kvalifikationsnøgle...). (u.å.). Lokaliseret den 13. september 2005 på World Wide Web: www.vtu.dk/fsk/div/bologna/Kvalifikationsbeskrivelse.pdf

Mod en dansk kvalifikationsnøgle for videregående uddannelser. ("Qualifications Framework") (2002). Lokaliseret den 13. september 2005 på World Wide Web: www.vtu.dk/fsk/div/bologna/Modendansk-kvalifikationsnoegle.pdf

Pors, Niels Ole. (2005). Studerende, Google og biblioteker. Kbh.: Biblioteksstyrelsen. (Rapporter fra Biblioteksstyrelsen; 4). Lokaliseret den 13. september på World Wide Web: www.bs.dk/publikationer/rapporter/4/index.htm

”Someone else`s job”. (u.å.) . Lokaliseret den 13. september 2005 på World Wide Web: www.helsinki.fi/infolukutaito/svenska/hansson_rimsten.ppt

Undervisningsministeriet (2004). Kvalitetsbetegnelsen University College. Godkendelsesproces. Lokaliseret den 13. september 2005 på World Wide Web: www.uvm.dk/admin/institutionsstruktur/documents/KvalitetsbetegnelsenUniversityCollege.doc

Noter

¹ Bologna processen er det brede europæiske samarbejde om de videregående uddannelser, som tager sit udgangspunkt i Bologna deklARATIONEN af 19. juni 1999. Denne blev vedtaget af de europæiske ministre med ansvar for højere uddannelse.

² I henhold til Lov nr. 479 af 09/06/2004 om Centre for Videregående Uddannelse og andre selvejende institutioner mv. kan Undervisningsministeren, jf. § 27 d. stk. 7 godkende efter ansøgning, at ubetinget godkendte CVU'er som kvalitetsbetegnelse kan anvende betegnelsen "University College".